

УДК 329.63

Є.О. Васильчук, канд. політ. наук, доцент

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031

E-mail: asdp_ua@bk.ru

ІДЕЙНО-КУЛЬТУРНІ ДЖЕРЕЛА СУЧАСНИХ ЛІВОНАЦІОНАЛІСТИЧНИХ І АНАРХІСТСЬКИХ ГРУП В УКРАЇНІ

Проаналізовано ідейно-культурні джерела сучасних лівонаціоналістичних і анархістських груп в Україні. Зроблено висновок про те, що ліворадикальні угруповання в Україні мають обмежені мобілізаційні можливості через ідейний догматизм, схильність до субкультуризації та зосередження своєї діяльності у мережі Інтернет.

Ключові слова: *радикалізм, контркультура, ідеологічні доктрини, молодіжне середовище, лівий націоналізм, анархізм.*

Формування політичної системи в умовах вичерпаності традиційних ідеологічних доктрин, ідейної дезорієнтації та соціокультурної кризи зумовило появу специфічних маргінальних суб'єктів політики, які інтерпретували проблему освоєння політичної реальності виключно через культурницьку призму. Участь у політичному житті суспільства розглядається ними переважно як можливість реалізації своїх культурологічних і естетських проєктів, які демонстративно спрямовуються на вихід за межі норм політкоректності через транслявання епатажних радикальних заяв і проведення яскравих феєричних акцій. Це зумовило появу нових форм молодіжної протестності, які не передбачали претензій на владу або боротьби за неї, а являють собою сукупність контркультурних ідей і заходів, у яких домінують саме мистецька складова. Привернення уваги до власної діяльності досягається такими суб'єктами політики не через масовість участі у вуличних акціях, а шляхом символізації своєї протестності, пародіювання кодів домінуючої політичної культури та свідомої абсурдизації наявної політичної реальності. Відповідно, перформанси, флешмоби, хепенінги і символічні «акції прямої дії» стають основними формами маніфестації таких об'єднань, де акцент робиться виключно на емоційно-чуттєве сприйняття індивідом наявних політичних реалій, які подаються як «хибні» та «абсурдні».

Такий специфічний різновид молодіжної протестності визначається російським дослідником С. Сергєєвим як «контркультурна політична опозиція» [1, с. 245]. Характерними ознаками об'єднань, що використовують подібні засоби маніфестації, є демонстративне проголошення своєї маргінальності, що проявляється у показному матеріальному мінімалізмі, презирстві до відомих публічних політиків та демонстративному спотворенні методів їхньої маніфестації та винятковій еклектичності ідейних настанов. Використання сюрреалістичних та ілюзійністських практик такими об'єднаннями засвідчує вторинність політичного компоненту щодо протестності, яка постає у вигляді своєрідного творчого методу. Відсутність надмірного ідейного догматизму, схильність до еклектичного змішування різних, інколи незвідних, ідей і концепцій у межах ідеологічних доктрин цих суб'єктів політики, дозволила М. Жаковській визначити їх «...як суто постмодерністське явище, як дитя постідеологічної епохи» [2, с. 208].

Феномен молодіжного радикалізму досліджується у працях низки сучасних вітчизняних і зарубіжних авторів. Зокрема, значущими є дослідження А. Аршинової [3], Д. Давиденка [4], С. Сергєєва [1], присвячені особливостям поширення радикалістських настанов у молодіжному середовищі та їх відтворення у різноманітних сценаріях соціально-деструктивної поведінки. Також теоретично вагомими є наукові розвідки Д. Бученкова [5] та М. Жаковської [2], присвячені сучасним анархістським та лівонаціоналістичним течіям сучасного радикалізму. Разом із тим, висвітлення ідейно-культурних джерел радикальних угруповань має здебільшого поверховий і фрагментарний характер, що суттєво ускладнює аналіз структури і логіки нетерпимості їхніх ідеологічних доктрин задля вироблення ефективних стратегій запобігання і профілактики поширенню радикалізму і екстремізму в Україні. Остання обставина і визначає актуальність пропонованої статті.

Метою статті є аналіз ідейно-культурних джерел сучасних лівонаціоналістичних і анархістських груп в Україні.

Лівонаціоналістичні угруповання складають окрему течію у структурі вітчизняного лівого радикалізму. У межах своїх ідеологічних доктрин вони намагаються еклектично поєднати різні фрагменти націоналістичної та соціалістичної ідеологій. До об'єднань із такими специфічними ідеологічними комплексами належать Націонал-більшовицька партія (НБП) і групи т.зв. «автономних націоналістів». Феномен російської Націонал-більшовицької партії є найяскравішим прикладом політичної контркультурності. Її перші незареєстровані відділення виникли в Україні у 1999 р. у Києві та Харкові. Згодом, окремі прихильники цієї організації з'явилися у Львові, Дніпродзержинську, Донецьку, Макіївці, Полтаві та ін. Протягом 1990-х – першої половини 2000-х рр. НБП була однією із найчисельніших та найактивніших організацій. У 2007 р. через проведення низки резонансних

політичних акцій на території Російської Федерації за рішенням суду вона була ліквідована і заборонена як екстремістська організація.

Аналіз ідеологічних засад та політичної практики цього об'єднання засвідчує, що НБП позиціонувала себе не як політична організація, а як своєрідний арт-проект, що об'єднав діячів андеграундного мистецтва та інтелектуалів анархістського, ліворадикального і лівонаціоналістичного спрямування. Як відзначає цитована вище М. Жаковска: «...Націонал-більшовицька партія в перші роки свого існування нагадувала товариство творців і любителів андеграундного мистецтва. Упродовж різних періодів часу з нею були пов'язані представники різних галузей культури, яких об'єднувала неполіткоректність, що характеризує як їхні політичні погляди, так і художню діяльність» [2, с. 216–217]. Відповідно, ідеологічна доктрина НБП являє собою гротескне і еkleктичне поєднання традицій європейської контркультури 1960-х рр. і ситуаціоністських концепцій з фашистськими, анархістськими і ліворадикальними ідеями, що зумовило своєрідну театралізацію і карнавалізацію діяльності цього квазіполітичного проекту. Тривалий час лідерами та ідеологами НБП були андеграундний письменник Е. Лимонов, філософ-містик О. Дугін та рок-музикант Є. Летов. Як зазначається у закритому бюлетені «НБП-инфо №1» роль андеграундних митців у формуванні ідеологічної доктрини цього об'єднання була визначальною: «...Дугін прийшов до НБП із системою ідеологічних цінностей, що вже склалася, і Лимонов з такими книгами, як «Дисциплінарний санаторій», «Убийство часового», «Исчезновение варваров», що розробили певну систему антикапіталістичних, антизахідних, націоналістичних, героїчних вірувань. Та й Єгор Летов приніс із собою свою пост-панк ГрОб-ідеологію» [6, с. 2].

Домінування авангардистсько-мистецьких засад у діяльності НБП пояснюється тим, що ерзац-революційна політична боротьба, пропагована ідеологами організації, розуміється ними не за класичною дихотомічною схемою протистояння «влада – опозиція», а як зіткнення принципово різних стилів, тобто сукупності поглядів та їхніх зовнішніх проявів у мистецтві, естетиці, політиці тощо. Відповідно, центральною метою діяльності націонал-більшовиків є не захоплення влади через «верхівковий переворот», а декомпозиція наявної соціальної реальності через зміну її домінуючих культурних кодів. Орієнтації на демонстративну маргінальність активу НБП, відкидання матеріального достатку та спроби внести своєрідний екзистенційний, романтизований сенс у внутрішнє життя цієї організації є результатом ірраціонального політичного вибору, своєрідного естетського кроку, що формує настанови на протест, опір, бунт проти соціуму в різних вимірах (культурному, політичному, соціальному, економічному тощо). Наприклад, у матеріалах ідеологічної конференції «Націонал-більшовизм у ХХІ столітті», що відбулася 25 квітня 2004 р. у м. Санкт-Петербурзі, зазначалось, що «...політика і мистецтво ніколи не існують окремо, а найбільш чуттєві, чесні та гідні серед художників (творців, людей мистецтва) приходять у цікавий і непередбачуваний, урочистий і суворий світ чуттєвої, саме чуттєвої, політики й ангажуватимуть себе певним чином на політичній арені... Люди мистецтва як ішли, так і йтимуть в НБП, оскільки НБП дає їм мрію, орієнтацію на героїзм, на бунт, на надлюдину; від партії в художника впливаються нові потужні енергії, і навколишній світ постає в новому вимірі. Крутіше за націонал-більшовизм може бути лише смерть. Радикальнішого за цей авангардний політичний та естетичний рух немає в Росії і нічого не буде. Альтернативою ж чуттєвій політиці виступає нудна політика менеджерів-управлінців, які сповідують демократичну ідеологію (лібералізм або капіталізм)... У цьому світі художникові робити абсолютно нема чого, він завжди буде тут чужим, якщо це дійсно справжній художник. Демократія орієнтується на середню людину. Середня людина мистецтво не цікавить. І сьогодні, коли спостерігається процес краху ілюзій людей мистецтва щодо демократії, найбільш гідні художники, як мінімум, дистанціюються від цього нестерпно тужливого, неромантичного ладу...» [7, с. 4]. Акцентуація на мистецькій складовій ідейного базису, очевидно, мала на меті забезпечити розгортання НБП з маргінального інтелектуального гуртка у політичну організацію з розгалуженою мережею регіональних відділень та активом, що складався переважно із представників молоді, здатним здійснювати радикальні акції. Відкидання будь-яких ідеологічних догм мало забезпечити доступ до лав організації будь-якої особи незалежно від її переконань, рівня інтелектуального розвитку та майнового стану. Провокування зіткнення у свідомості індивіда принципово різних культурних парадигм і сформованих на їхній основі стилів має на меті обірвати його зв'язки із сім'єю, яку Е. Лимонов називав «монстром із заплаканими очима» [8, с. 9], професійним середовищем, соціумом у цілому задля втягнення до діяльності цього угруповання, маніпулювання його свідомістю і поведінкою при плануванні і проведенні екстремістських акцій.

Ідеологічна доктрина НБП, у межах якої поєднуються ліворадикальні та ультраправі ідеї, характеризується винятковим еkleктизмом. Націонал-більшовизм як філософсько-політична течія, що виникла у середовищі російської еміграції у 1920-х рр., був спробою поєднання комуністичних ідей з ідеями російського націоналізму, проте розгортання його у масовий політичний рух не відбулося. Ревіталізація цієї ідеологічної доктрини розпочалася на початку 1990-х рр. за ініціативи Е. Лимонова та О. Дугіна. Характерними її ознаками стали антикапіталістичний пафос, відкидання політичної доктрини лібералізму та відстоювання ідеї величі російської нації. Переслідуючи за мету створити радикальну

партію нового типу, вільну від ностальгічних настроїв, характерних для низки праворадикальних рухів [9, с. 1-2], ідеологи НБП звертались до теоретичної спадщини російського та німецького націонал-більшовизму М. Устрялова і Е. Нікіша, теорії «перманентної революції» Л. Троцького, ідейних напрацювань європейських «нових лівих» і «нових правих», різноманітних геополітичних і конспірологічних концепцій тощо. Е. Лимонов визначав ідеологічну доктрину НБП як «червоний націоналізм», вважаючи, що він уособлює «червону половину націонал-більшовизму, а Дугін – чорну» [10]. З метою уникнення ототожнення НБП із консервативно-комуністичними об'єднаннями у «Декларації про створення Націонал-більшовицької партії» зазначалось: «Називаючи одну із двох ідеологій більшовицькою, ми переслідуюмо за мету уникнути скомпрометованого мерзотниками і зрадниками слова «комунізм»» [11, с. 2]. Крім того, лівацькі переконання Е. Лимонова, як впливає із змісту деяких його програмних творів, сформовані під впливом ідей західноєвропейських і американських лівоекстремістських груп 1960 – 1970-х рр. Зокрема, у праці «Другая Россия. Очертания будущего» він, розвиваючи панівні у середовищі західноєвропейської молоді 1960 – 1970-х рр. ідеї «сексуальної революції», обґрунтовує «теорію сексуальної комфортності» [8, с. 165–170].

Ідеологічна невизначеність НБП, яка, на думку її керівництва, мала забезпечувати їй гнучкість і можливості для співпраці із радикалами різних ідейних орієнтацій навпаки з часом призвела до політичної самоізоляції цього об'єднання. Так, анархістські і ліворадикальні групи вважали активістів НБП «фашистами», натомість представники націоналістичних угруповань визначали їх як «ліваків», що дискредитують ідеї російського націоналізму. Крім того, негативну роль у цьому відігравав надмірно епатажний імідж керівника НБП Е. Лимонова.

Під ідейним впливом О. Дугіна тривалий час НБП позиціонувала себе як організація «третього шляху», відстоюючи ідею «консервативної революції», започатковану німецькими мислителями А. Мьоллером ван ден Бруком, Е. Юнгером, К. Шміттом та ін. Провідна ідея цієї концепції полягала у виробленні політичної позиції, яка б складала альтернативу ліберальним і соціалістичним доктринам. Тому у Програмі НБП 1994 р. сутність націонал-більшовизму визначено як «злиття найбільш радикальних форм соціального опору із найбільш радикальними формами національного опору» [11, с. 1] або трактування «...соціальної революції як синоніму національної революції і національної як синоніму соціальної» [11, с. 2].

Спроби поєднання національного і соціального компонентів наочно втілено у символіці НБП, яка являє собою своєрідну стилізацію офіційного прапора Третього рейху, де замість правосторонньої свастики розміщується серп і молот чорного кольору. Принципово відкидаючи характерні для німецького нацизму расистські ідеї, ідеологи Націонал-більшовицької партії тривалий час копіювали ідеологічні та стилістичні засади італійського фашизму. Так, у статтях «Новые против старых», «Левый национализм» і «НБП среди других националистических партий» О. Дугін критикує російських консервативних націоналістів за надмірний ідеологічний догматизм і архаїчність, буржуазну і капіталістичну орієнтованість, вказуючи на їх ідейне зближення із прихильниками лібералізму та ринкової економіки. Також він відкидає радикальні ксенофобські настанови неонацистських угруповань, називаючи їх «гуртками» і «сектами», а їхніх представників – «чайничними дурнями» [13]. Натомість О. Дугін визначає італійський фашизм як «...Третій Шлях, який відкидає як ліберал-інтернаціоналістичну, так і інтернаціонал-комуністичну догматику, але запозичують від лібералізму принцип свободи «дрібного підприємництва», а від соціалізму – участь держави у забезпеченні соціальної справедливості в питанні виробництва і розподілу» [12]. У статті «Левый национализм» О. Дугін заперечує зв'язок італійського фашизму з різними проявами расової та етнічної нетерпимості, вказуючи на заміну ксенофобських ідей цінностями етатизму [12].

На відміну від низки праворадикальних об'єднань, де ксенофобія і шовінізм є основними компонентами їхніх ідеологічних доктрин, ідеологи НБП свідомо відмовились від цього, вважаючи таку ідеологічну архаїку шкідливою для розвитку свого об'єднання [11, с. 40]. Зокрема, Е. Лимонов з цього приводу зазначав: «Росії потрібна радикальна сучасна партія, яка ґрунтується не на дебильній відразі до «жидів» та іноземців і заздрості до них; яка ґрунтується не на етнічних емоціях, вереску темних людей; яка ґрунтується не на неспроможному і несучасному православному світогляді» [10]. Відповідно, у програмних документах НБП відсутні етнонаціоналістичні компоненти, оскільки, згідно із баченнями її ідеологів, «росіянин визначається не за кров'ю і не релігійним віросповіданням... Росіянин той, хто вважає своїм гасло «Одна країна! Одна Батьківщина! Один народ – російський!»» [11, с. 8]. Як впливає з програмних текстів ідеологів НБП, етнократичні настанови в ідеології НБП підмінюються геополітичними імперськими ідеями. Так, у Програмі НБП відстоюється гасло «Росія єдина і неділима!», найбільш прийнятною формою геополітичного позиціонування Росії проголошується імперія, задля чого вимагається переглянути її кордони з метою приєднання до Росії територій інших держав, густонаселених, на думку ідеологів НБП, росіянами. Зокрема, територіальні претензії висуваються до України з вимогою віддати Автономну республіку Крим і Донбас, відстоюється необхідність приєднання північних і східних регіонів Казахстану та східних регіонів прибалтійських республік [11, с. 27-29].

Разом із тим, аналіз програмних документів засвідчує, що антиліберальні настанови НБП набувають ксенофобського забарвлення через намагання вибудувати асоціативні зв'язки громадян західноєвропейських країн і США з ринковою економікою та політичною доктриною лібералізму. Так, у Програмі НБП проголошується необхідність «очищення Росії від іноземних впливів», «відмови від кредитів» тощо [11, с. 27-29]. У цьому контексті представники західноєвропейських країн і США ототожнюються ідеологами НБП з «казнокрадами» і «грабіжниками» [11, с. 32-33].

Спроби поєднати у межах своєї ідеологічної доктрини компоненти незвідних політичних ідеологій призвели до розколу НБП у 1998 р. на прихильників Е. Лимонова, який, як вже зазначалося вище, був прихильником ліворадикальних концепцій, та О. Дугіна, який відстоював правоконсервативні ідеї. Згодом, О. Дугіним та його прихильниками було утворено нове об'єднання «Міжнародний євразійський рух». Несумісність різних ідеологічних компонентів позначилася і на існуванні регіональних відділень НБП в Україні. Фактично, у Києві та Харкові існували два консолідуючих центра прихильників ідей націонал-більшовизму в Україні, які перебували між собою у стані постійної конфронтації, намагаючись перехопити вплив на націонал-більшовиків з інших регіонів України. Їхні протиріччя виникли, насамперед, на ідеологічному ґрунті.

Відстоюючи спільні для НБП ідеї щодо знищення капіталістичного ладу, надання російській мові статусу державної в Україні, керуючись ідейними настановами, що містились у центральному друкованому органі НБП – газеті «Лимонка» та намагаючись втілити у життя рішення керівних органів цього об'єднання, провідні регіональні організації НБП в Україні розійшлися в ідейних поглядах на процес перебудови суспільних відносин. Так, представники очолюваного С. Лагодою Київського відділення НБП перебували на радикально-прокомуністичних позиціях, тяжіючи до співпраці із лівими та ліворадикальними групами, об'єднаннями та політичними партіями. Натомість активісти Харківського відділення, яке очолював О. Урусов, відстоювали правоконсервативні, націоналістичні позиції, підтримуючи тісні зв'язки із представниками субкультури скінхедів, проросійськи налаштованими націоналістичними групами і об'єднаннями. Зміна Е. Лимоновим наприкінці 2004 р. курсу політичної стратегії НБП на співпрацю із ліберальними політиками була негативно сприйнята обома таборами, що призвело до кризи та поступового занепаду націонал-більшовицького руху в Україні.

Спроби поєднання соціалістичних і націоналістичних ідей здійснюються і у межах ідеологічної доктрини мережевої групи «Автономний опір», яка фактично є невеликим інтелектуальним гуртком. Організаційні та частково ідеологічні засади цієї течії запозичені у західноєвропейських аналогів, які являють собою невеликі за чисельністю і слабо пов'язані між собою групи і течії, що сповідують ідеї створення незалежного від держави соціального простору, наголошуючи на своїй прихильності до антиавторитарних, соціал-революційних і анархістських ідеалів. Представники українського «Автономного опору» свою діяльність зосереджують переважно у мережі Інтернет, переслідуючи за мету «революціонізувати народні маси» задля «боротьби за національне і соціальне визволення» [14]. Відповідно, активісти цього руху своїми цінностями проголошують «революційний соціалізм», метою якого є побудова безкласового суспільства та зрівнювання соціальних прав людей; «визвольний націоналізм», що передбачає, на думку ідеологів цього руху, право народів на свободу і незалежність, що випливає із гасла ОУН(б) «Воля народам, воля людині!»; «антиглобалізм» - задля збереження української національної культури [14]. Як бачимо, активісти зазначеного руху орієнтуються на необхідність досягнення соціальної рівності і збереження традиційної української культури. Мобілізаційні можливості цієї групи є незначними, а тому її існування обумовлюється лише необхідністю задоволення певних інтелектуальних запитів і інтересів своїх нечисленних активістів. Ідеологічний еkleктизм «Автономного опору» як і у випадку з НБП суттєво ускладнює можливості для співпраці з ліворадикальними та націоналістичними угрупованнями.

Таким чином, лівонаціоналістичні угруповання в Україні є нечисленними за своїм складом та організаційно нестійкими, а тому позбавлені можливостей здійснювати відчутний вплив на радикально налаштовані сегменти молодіжного середовища. Слабкість їх ідеологічних доктрин обумовлюється орієнтаціями на ідейно вичерпані політичні доктрини. Несформованість програмних цілей, ідейна еkleктика, орієнтація на театралізовані і мережево-віртуальні форми політичної участі обумовлюють незначну питому вагу цих угруповань у структурі лівого радикалізму в Україні.

Лібералізація політичного життя у другій половині 1980-х рр. спричинила зростання суспільного інтересу до ідеологічних доктрин і політичних практик, які тривалий час перебували під гласною або негласною забороною. Зокрема, відбулося суттєве поживавлення суспільного інтересу до теорії і практики вітчизняного анархізму. Як і у випадку із політико-ідеологічними проектами «нових лівих», у радянський період анархізм існував виключно у підпільних, гурткових формах. Його прихильниками, як правило, були студенти та молоді викладачі ВНЗ великих міст, де існували обмежені можливості отримати літературу класиків анархізму.

Основною формою існування анархістських гуртків була інформаційно-просвітницька діяльність, яка полягала у вивченні творчої спадщини теоретиків анархізму та західноєвропейських ліворадикальних

філософів, поширенні своїх ідей через видання листівок, малотиражних газет і журналів. Анархістські групи не мали стійких зв'язків і контактів між собою, що унеможливило розробку тактики і стратегії спільних дій задля реалізації своїх ідеалів. У свою чергу, численні спроби наприкінці 1980-х – 1990-х рр. консолідувати анархістські групи у єдиний рух виявилися невдалими, а відсутність горизонтальних міжгрупових зв'язків, які б сприяли розвитку ідеологічних дискусій щодо сутності анархізму, тактики і стратегії діяльності анархістів у сучасних політичних умовах, обумовлювала невисокий рівень ідейної обізнаності прихильників анархізму та сприяла ідеологічній поляризації анархістських груп, які орієнтувалися на різні ідейно-культурні джерела анархізму та лівого радикалізму.

У найбільш загальному вигляді анархізм є філософсько-політичною доктриною, яка поєднує концепції, теорії і погляди, прихильники яких відстоюють необхідність досягнення абсолютної свободи через знищення будь-яких форм утистки та експлуатації людини людиною. Суспільні відносини, згідно із баченнями анархістів, мають будуватись виключно на принципах добровільної самоорганізації, особистій зацікавленості у результатах своєї діяльності і вільній згоді кожної людини. Відповідно, будь-які форми влади є інструментом утистки і насильства, а тому підлягають знищенню. Ідеологічні засади сучасного анархізму сформовано у працях П.Ж. Прудона, М. Бакуніна, П. Кропоткіна, П. Аршинова, М. Штірнера та ін.

В Україні анархічний напрямок лівого радикалізму представлений низкою неструктурованих, організаційно нестійких і слабо пов'язаних між собою ідейних течій. Серед них, зокрема, виокремлюються анархо-комуністичний, анархо-синдикалістський та анархо-індивідуалістичний напрямки. Специфічними ідейними формами анархізму в Україні є т.зв. «субкультурний анархізм» та «націонал-анархізм».

Перше об'єднання анархістів – Федерація Анархістів Донбасу, як зазначає дослідник сучасного анархізму Д. Бученков, з'явилося у травні 1991 р. і позиціонувало себе як філія російської Конфедерації анархо-синдикалістів [5, с. 52]. Згодом, внаслідок декількох розколів це об'єднання перетворилося у Револьюційну Конфедерацію анархо-синдикалістів імені Н.І. Махна (РКАС). Як впливає із самої назви цього об'єднання, його активісти орієнтуються на анархо-синдикалістські ідеї П.Ж. Прудона, М. Бакуніна, П. Кропоткіна. Суспільні перетворення, відповідно до бачень представників цієї течії, можливо здійснити революційним шляхом через самоорганізацію робітників у профспілкових організаціях (синдикатах) задля захоплення засобів виробництва і організацію повсякденної боротьби за покращення умов своєї праці. Синдикати, на думку представників цієї анархістської течії, мають будуватись на принципах колективізму, тобто усі представники синдикату мають рівні права і можливості при ухваленні рішень, що стосуються його діяльності. Будь-які форми співпраці з владними і політичними інститутами, підприємницькими структурами відкидаються, оскільки, відповідно до бачень анархо-синдикалістів, робітники мають самостійно вирішувати питання своєї життєдіяльності, не підкоряючись законам, які утискують їхні права і свободи. У суспільному житті ці настанови представники РКАС намагались втілити через участь у діяльності шахтарських страйкових комітетів задля їх перетворення у революційні організації. Деякі відомості щодо цього наводить уже згадуваний вище Д. Бученков у своїй монографії «Анархисты в России в конце XX века» [5, с. 52–55]. Тим не менш, стати впливовим суспільним рухом в Україні РКАС не змогла і існує у вигляді невеликого інтелектуального гуртка.

Інші анархістські течії – анархо-комуністи та анархо-індивідуалісти, сповідуючи ідеї М. Бакуніна, П. Кропоткіна, П. Аршинова, М. Штірнера та ін., існують лише у вигляді поодиноких андеграундних інтелектуалів та нечисленних гуртків. Основними напрямками їхньої діяльності є організація інтелектуальних дискусій щодо сутності анархізму у соціальних мережах та форумах анархістських сайтів.

«Субкультурний» анархізм на протигагу «ідеологічному» анархізму, представники якого намагаються послідовно дотримуватись ідей, викладених у класичних працях його теоретиків, є наслідком зближення та взаємовпливів анархістських груп із асоціальними молодіжними субкультурами. Таке зближення відбулося, насамперед, через спільність культурних орієнтирів (наприклад, захоплення творчістю панк-гуртів, які проголошували свою прихильність до ідей анархізму), бажання звільнитись від впливу низки соціальних інститутів (сім'ї, закладів освіти тощо) та створити коло спілкування за інтересами. Відповідно, представники субкультури анархістів не приділяють значної уваги вивченню теорії анархізму та необхідності проведення відповідних ідеологічних дискусій. Для її представників основоположними є лише окремі принципи анархізму щодо досягнення принципу абсолютної свободи особистості, відкидання регулятивних функцій держави та її інститутів.

Визнання переваги вуличного акціонізму над ідеологічним теоретизуванням спричинив подальший розвиток молодіжного субкультурного руху. Зокрема, наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. внаслідок поширення у молодіжному середовищі західноєвропейських культурно-ідеологічних тенденцій, виникнення систематичних вуличних конфліктів і бійок з активістами праворадикальних угруповань в Україні оформились субкультури «антифа» та «шарпів» або «червоних скінів», рух ЛГБТ-

спільнот тощо, ідейними орієнтирами для яких стали анархістські принципи існування. Зокрема, націоналізм визнається представниками «антифа» і «шарпів» наслідками етатистського мислення, тобто розуміння гіпертрофованої ролі держави у суспільному житті, необхідності регуляції суспільних відносин за допомогою різних форм примусу та утиску людини, що суперечить світоглядним принципам анархізму. Представники ЛГБТ-спільнот свою прихильність до анархістських ідей обґрунтовують необхідністю досягнення сексуальної свободи, рівноправ'я сексуальних меншин і подолання різноманітних проявів дискримінації за гендерною ознакою.

«Націонал-анархізм» або «правий анархізм» представлений в Україні політичною партією «Союз анархістів України» В. Чорного. Наголошуючи на своїй вірності основоположним принципам анархізму [15], представники цього об'єднання відстоюють необхідність розвитку «лібертарних національних тенденцій», оскільки, на їхнє переконання, «...анархіст не може взятися нізвідки, бути людиною без роду, без племені...» [16].

Як бачимо, анархістська складова лівого радикалізму в Україні є досить слабко розвинутою через схильність до надмірного теоретизування, відсутність стійкої соціальної бази, відпрацьованих принципів тактики і стратегії діяльності в сучасних політичних умовах. Крім того, на наше переконання, існування декількох течій анархізму в Україні, свідчить, насамперед, не про «живучість» цієї ідеологічної доктрини у цілому, а про відносну популярність у молодіжному середовищі лібертарних ідей, що поєднують окремі світоглядні принципи анархізму, контркультурні продукти та ідеї низки західноєвропейських ліворадикальних філософів. Це, у свою чергу, зумовлює своєрідну ідеологічну «мутацію» анархізму, яка знаходить свій вияв у інституціоналізації різноманітних субкультурних молодіжних спільнот.

Таким чином, необхідно зазначити, що лівий радикалізм в Україні, представлений низкою течій, кожна із яких у межах своїх ідеологічних доктрин переважно еkleктично поєднує різноманітні ідейно-культурні джерела. Мобілізаційні можливості ліворадикальних угруповань є незначними через схильність їхніх представників до надмірного теоретизування, використання ідеологічних кліше і штампів, які складно адаптуються до сучасних соціополітичних реалій.

Ідеологічні доктрини цих угруповань, переважно, формуються під впливом західноєвропейських культурницьких тенденцій, що сприяє перетворенню цих угруповань у невеликі за чисельністю інтелектуальні гуртки або субкультурні спільноти. Здебільшого, формами діяльності цих утворень є інформаційно-просвітницька діяльність у мережі Інтернет через проведення дискусій і обговорень у спеціалізованих чатах, форумах і соціальних мережах.

Як подальші напрями дослідження перспективними автор вважає розкриття особливостей ідейно-культурних джерел консервативно-комуністичних об'єднань.

Бібліографічний список використаної літератури

1. Сергеев С.А. Контркультурная политическая оппозиция в современной России / С.А. Сергеев // Социально-гуманитарные знания. — 2005. — № 3. — С. 245–259.
2. Жаковска М. Феномен национал-большевистского движения: идеологический, социальный и культурный аспекты / М. Жаковска // История и современность. — 2010. — № 1. — С. 202–222.
3. Аршинова А.И. Молодежный радикализм в политическом процессе современной России (1990 – 2000-е гг.): автореф. дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02 «Политические институты, процессы и технологии» / А.И. Аршинова. — М., 2012. — 27 с.
4. Давыденко Д.И. Становление радикальной оппозиции в современной России: автореф. дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02 «Политические институты, процессы и технологии» / Д.И. Давыденко. — Саратов, 2013. — 22 с.
5. Бученков Д.Е. Анархисты в России в конце XX века / Д.Е. Бученков. — М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. — 150 с.
6. Об идеологии // НБП-инфо. — 1999. — № 1. — С. 2.
7. Райков А. Культурная составляющая национал-большевизма / А. Райков // НБП-инфо. — 2004. — № 4. — С. 4.
8. Лимонов Э.В. Другая Россия. Очертания будущего / Э.В. Лимонов. — М.: Пресском, Яуза, 2004. — 256 с.
9. Дугин А.Г. Новые против старых / А.Г. Дугин // Лимонка. — 1994. — № 1. — С. 1–2.
10. Лимонов Э.В. Моя политическая биография [Электронный ресурс] / Э. В. Лимонов // Эдуард Лимонов. Полное собрание сочинений в электронном виде. Неофициальная страничка писателя. — Режим доступа: <http://limonow.de/download/download.html>.
11. Программа Национал-большевистской партии. — М.: МП «Палея», 1994. — 48 с.
12. Дугин А.Г. Левый национализм [Электронный ресурс] / А.Г. Дугин // Философский портал «Арктогея». — Режим доступа: http://www.arcto.ru/modules.php?name=News&new_topic=44.
13. НБП среди других националистических партий // Лимонка. — 1994. — № 20. — С. 2.

14. Що таке Автономний Опір? [Електронний ресурс] // Офіційний сайт руху «Автономний Опір». — Режим доступу: <http://opir.info/2012/05/11/scho-take-avtonomnyj-opir/#more-12066>.

15. Программа политической партии «Союз анархистов Украины» (САУ) [Электронный ресурс] // Официальный сайт политической партии «Союз анархистов Украины». — Режим доступа: <http://www.s-a-u.org/documents/program.html>.

16. К пониманию национал-анархизма [Электронный ресурс] // Официальный сайт политической партии «Союз анархистов Украины». — Режим доступа: <http://www.s-a-u.org/publications/651-natsional-anarchism.html>.

Надійшла до редакції 19.09.2013 р.

Васильчук Е.О. Идеино-культурные источники современных левонационалистических и анархистских групп в Украине

Проанализированы идейно-культурные источники современных левонационалистических и анархистских групп в Украине. Сделан вывод о том, что леворадикальные группировки в Украине имеют ограниченные мобилизационные возможности вследствие идейного догматизма, склонности к субкультуризации и сосредоточения своей деятельности в сети Интернет.

Ключевые слова: радикализм, контркультура, идеологические доктрины, молодежная среда, левый национализм, анархизм.

Vasilchuk E. The ideological and cultural sources of the modern left nationalist and anarchist groups in Ukraine

Analysis of the ideological and cultural sources of contemporary left-wing nationalist and anarchist groups in Ukraine is provided. It is concluded that the radical left groups in Ukraine have limited mobilization capabilities through ideological dogmatism, and subculturing tendency focuses its activities on the Internet.

Keywords: radicalism, counterculture, ideological doctrine, youth environment, left nationalism, anarchism.